

1. SŁÓW KILKA O WYKŁADNI PRAWA W ZGODZIE Z KONSTYTUCJĄ Z PERSPEKTYWY DERYWACYJNEJ KONCEPCJI JEGO WYKŁADNI

Jacek Karakulski

Słowa kluczowe: prawo konstytucyjne, wykładnia, derywacyjna koncepcja wykładni przepisów prawa, wykładnia prawa w zgodzie z konstytucją, prokonstytucyjna wykładnia.

Wprowadzenie

W naszej kulturze prawnej aktualne zdaje się być stwierdzenie, że prymarne znaczenie ma tekst (aktu normatywnego) – treść stanowionego prawa. Autor nie odwołuje się tu do postulatów pozytywizmu prawniczego, lecz stwierdza fakt, że w polskim systemie prawa, metoda pracy prawniczej opiera się na ciągłym procesie analizy tekstu. Zarazem podkreślić trzeba, że oczywiście nie do przeceniania jest włączenie aksjologii w proces wykładni i stosowania prawa, który umożliwia uadekwatnienie podejmowanych rozumowań. Niemniej jednak, wciąż bazą, w ramach której dochodzi do włączenia pewnych elementów dodatkowych w zachodzące wnioski, jest tekst prawny¹. Uzasadniony jest zarzut, że czysto literalne rozumienie przepisów prawa prowadziło by niejednokrotnie do wielu dysfunkcji, w tym systemowej sprzeczności i nieracjonalności. W ramach prowadzenia badań naukowych przypadku nauk prawnych, lecz także w praktyce stosowania prawa najczęściej, tym co będzie odnosiło największe znaczenie dla efektu końcowego (odpowiednio choćby ustaleń naukowych, tudzież poszerzenia wiedzy naukowej oraz z drugiej strony pozyskania normy konkretno-indywidualnej w procesie aplikacji prawa do stanów faktycznych), jest samodzielna egzegeza tekstu normatywnego. Oczywiście zestawienie własnych spostrzeżeń interpretatora ze stanowiskami prezentowanymi w doktrynie, również stanowi istotny element wypracowywania własnego stanowiska końcowego oraz – co jednakowo ważne – zwiększa rzetelność prowadzonego działania przez krytyczną analizę dotychczasowych osiągnięć nauki. Znaczący jest także wpływ metody analizy przypadków i operatywnej wykładni, szczególnie tej dokonywanej przez niezależne sądownictwo. Wykładnia i jej dyrektywy stanowią nie tylko oręż w rękę praktyki prawa, lecz znajdują się także w polu zainteresowań naukowych teoretyków oraz są ważkim elementem procesu badawczego w przypadku dogmatyków. Jednym z elementów tej problematyki, który posiada znaczący wymiar praktyczny jest wpływ norm hierarchicznie wyższych na proces prawniczej dedukcji, a szczególnie aktywne stosowanie wykładni w zgodzie z konstytucją, która stanowi jedną z gwarancji przestrzegania podstawowych zasad w systemie prawa.

---

¹ Autor czyni przy tym założenie, że system gwarantuje możliwość wyznaczenia odpowiednich dyrektyw w ramach wartości wewnątrzprawnych za pomocą pewnych ogólnych kategorii i zasad, które stanowią jego część.

Cel interpretacji tekstu prawnego

Przyjmując derywacyjną koncepcję wykładni przepisów prawa, czynność interpretacji przepisów ma zmierzać do zdekodowania normy prawnej generalnej i abstrakcyjnej. Sam proces wykładni w myśl przywołanej koncepcji jest dążeniem do zrozumienia tekstu prawnego, czyli przypisania odpowiedniego znaczenia wyrażeniom użytym w tekście prawnym². Dokonanie rekonstrukcji na poziomie normatywnym stanowi sedno interpretacji prawa. Interpretacja tekstu prawnego nie powinna nigdy obejmować jedynie czystej analizy semantycznej, choć i ta niejednokrotnie może sprawiać trudności, bowiem przy dekodowaniu wyrażeń normokształtnych i normy prawnej wielokrotnie konieczne jest choćby – w końcowej fazie percepcyjnej³ – rozstrzygnięcie szeregu powstających wieloznaczności powodowanych niedookreślonością tekstu prawnego, w tym głównie na skutek użycia zwrotów nieostrych.

Kładąc nacisk na tak skrupulatne poszukiwanie treści normatywnej w morzu prawodawczej kreatywności, trudno oprzeć się wrażeniu, że postulat ten powiązany jest w pewnym stopniu z wolą zaspokojenia kwestii dochodzenia do słuszności. W tej mierze – pochylając się na moment nad zagadnieniem słusznościowych klauzul odsyłających – warto zaznaczyć, że przy takim właśnie aksjologicznym podejściu do stosowania prawa, znacząca⁴ jest rola ujętych *expressis verbis* w systemie konstytucyjnych (meta)klauzul i zasad⁵. Jak zauważa W. Dziedziak, „[a]rgumenty celowościowe (celu prawa) i systemowo-aksjologiczne, po pierwsze mogą potwierdzić wykładnię językową, przy czym zawsze są konieczne – jeśli nie równocześnie z regułami językowymi, to po ich użyciu – by upewnić się, że rezultat wykładni jest zgodny z dobrem (dobrem wspólnym), ze sprawiedliwością i respektuje przyrodzoną godność osoby ludzkiej”⁶. O tyle, o ile w naszym systemie, ciężko zgodzić się z przytaczanym przez wspomnianego autora stwierdzeniem, że argumenty słusznościowe mają zdolność do korygowania nawet jasnych i w pełni jednoznacznych rezultatów wykładni językowej, o tyle łatwe w zaadaptowaniu do (umiarkowanej) koncepcji derywacyjnej jest jego uwaga, iż „wskazane racje (argumenty) pozajęzykowe pozwalają na wybór jednego ze zbioru znaczeń językowo dopuszczalnych”⁷.

Sąd Najwyższy już dawno słusznie spostrzegł, że „[w]ykładnia gramatyczna (językowa) jest (...) możliwa tylko przy założeniu, że ustawodawca jest racjonalny (...). Priorytet wykładni gramatycznej (...) mógłby być aprobowany tylko w warunkach dużej spójności systemu prawa i dyscypliny legislacyjnej samego ustawodawcy. Gdy warunki te spełnione nie są, wykładnia językowa daje wyniki niepewne i musi być wspierana przez wykładnię systemową i funkcjonalną”⁸. Choć przytoczona wypowiedź judykacyjna nie stanowi samoistnie znaczącego kroku w stronę odejścia od reguły *clara non sunt interpretanda*, to zgodzić należy się ze spostrzeżeniem

² Zob. M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 43 i n.

³ Zob. *Ibidem*, s. 254-255.

⁴ Przeważnie, nawet jeśli dopuszcza się możliwość powołania się na wartości prawnonaturalne, to preferencyjne pozostaje ujęcie, a następnie wyprowadzanie ich z prawodawstwa, czyniąc odwołanie się do wartości zewnętrznych wobec systemu pewnym *ultima ratio*.

⁵ Zob. możliwe w tym zakresie metody włączenia przepisów Konstytucji RP w proces stosowania prawa: W. Dziedziak, *O aksjologicznych podstawach procesów stosowania prawa z perspektywy prawa słusznego* [w:] W. Dziedziak, B. Liżewski (red.), *Zagadnienia stosowania prawa. Perspektywa teoretyczna i dogmatyczna*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015, s. 94-95.

⁶ *Ibidem*, s. 96.

⁷ *Ibidem*. Jednakowoż zaznaczyć należy, iż autor odnosi się do zgodności ze słusznością.

⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 1995 r., sygn. III ARN 22/95, OSNAP 1995, z. 24, s. 297.

S. Zabłockiego, iż w orzecznictwie Sądu Najwyższego następuje stopniowy zanik powoływania się na tę zasadę⁹.

Interpretacja tekstu prawnego nie ma zmierzać do uzyskania jakiegokolwiek stosowalnej reguły zachowania, lecz do uzyskania właściwej kompleksowej normy prawnej, której treść nie budzi wątpliwości teleologicznych, ani systemowych.

O wykładni w zgodzie z konstytucją oraz wykładni na nią zorientowanej

Dochodzenie do efektu końcowego, jakim jest pozyskanie prawidłowo zrekonstruowanej normy prawnej możliwej do zastosowania w procesie stosowania prawa, niejednokrotnie stanowi niebagatelną trudność i powoduje, że praca nad tekstem (prawnym) stanowi wyzwanie intelektualne stosunkowo odległe od potocznego pojęcia „rozumienia” czytanego tekstu¹⁰. Oczywiście ten praktyczny wymiar prawa nie ma charakteru wyłącznego. Nauki prawne mają szereg zadań, wśród których mieści się nie tylko finalna odpowiedź na pytanie co jest prawem i jaka jest jego treść, lecz także wyznaczenie mechanizmów odtwarzania normatywnego jego sensu. Zaakcentowane wyzwanie stanowi więc (niewyłączną, acz ważką) oś, wokół której krążą naukowe rozważania przedstawicieli wszystkich działów nauk prawnych.

Jak wcześniej wspomniano, w trakcie ustalania przekazu normatywnego, jednym z pojawiających się problemów jest rozstrzygnięcie zaistniałych niejednoznaczności. Jednakowoż należy zaznaczyć, iż na każdym etapie rekonstrukcji normy prawnej spotykamy się z szeregiem dylematów związanych z wypreparowaniem adekwatnych przepisów i odtworzeniem ich znaczenia w rzeczywistości normatywnej, w której możliwa jest zarówno kondensacja, jak i rozczłonkowanie norm w przepisach. Mechanizmem służącym rozwiązaniu pozostających niejasności są dyrektywy wykładni prawa – jedynymi z nich są funkcjonalne dyrektywy wykładni. „Dyrektywy funkcjonalne wskazują, aby spośród dopuszczalnych na gruncie reguł znaczeniowych danego języka sensów tekstu prawnego wybrać takie znaczenie zespołu przepisów, przy którym odtworzone na jego podstawie normy miałyby najsilniejsze uzasadnienie (...)”¹¹. Wśród czynników, które przemawiają za przyjęciem danego sensu wyróżnia się dyrektywy funkcjonalne aksjologiczne, w ramach których mieszczą się wartości nie tylko odwołujące się do celu przypisywanego prawodawcy, lecz także inne wartości, jakimi powinien się on kierować przy realizacji działań regulacyjnych¹².

Wykorzystanie przepisów konstytucyjnych przy dekodowaniu normy postępowania może zachodzić zarówno w fazie rekonstrukcyjnej, kiedy to wyrażenie normokształtne może zostać z ich pomocą uzupełnione, czy też zmodyfikowane, jak i w fazie percepcyjnej, kiedy w celu klaryfikacji treści posłużyć należy się pewnymi dyrektywami aksjologiczno-konstytucyjnymi. W fazie

---

⁹ S. Zabłocki, *Wykładnia a pytania prawne* [w:] P. Winczorek (red.), *Teoria i praktyka wykładni prawa. (Materiały konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego odbytej w dniu 27 lutego 2004 r.)*, LIBER, Warszawa 2005, s. 335.

¹⁰ „(...) [W] koncepcji derywacyjnej, nie negując tego, że może występować jakieś intuicyjne rozumienie danego zwrotu, odrzuca się zdecydowanie stanowisko, iż rozumienie bezpośrednie zastępuje wykładnię (że czyni ją zbędną” – *Ibidem*, s. 204.

¹¹ O. Bogucki, *Model wykładni funkcjonalnej w derywacyjnej koncepcji wykładni prawa*, Polgres Multimedia, Szczecin 2016, s. 18.

¹² Zob. O. Bogucki za M. Zielińskim w *Ibidem*, s. 18.

percepcyjnej ten sposób ustalenia treści normy (który realizuje reguły systemowe), zachodzić powinien po ustaleniu znaczeń wyrażen wedle pragmatycznych reguł językowych¹³. Omawiany rodzaj wykładni wydaje się szczątkowo wypełniać dyrektywy funkcjonalne – poprzez odwołanie do spójności systemu wartości określonego porządku prawnego, a także bardzo dobrze wpasowuje się w pole zastosowania dyrektyw systemowych – które przeto odnoszą się do zachowania hierarchicznej zgodności prawa.

Wykładnia w zgodzie z konstytucją zmierzać ma co najmniej do odrzucenia takich możliwości interpretacyjnych, które są niezgodne z konstytucją lub wręcz do wskazania takiego rozumienia przepisu (przepisów) – wyznaczenia normy prawnej – aby w jak największym stopniu realizowane były przy tym wartości konstytucyjne¹⁴. Jak zauważył P. Tuleja, w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego granicą takiej czynności wykładniczej uczyniono jednoznaczność brzmienia przepisów ustawy, bowiem „[p]unktem wyjścia poczynionych przez Naczelny Sąd Administracyjny ustaleń było stwierdzenie, iż nie jest uprawnione przypisanie ustawodawcy innych niż wyrażone *expressis verbis* w ustawie intencji, gdyż byłoby to sprzeczne z założeniem jego racjonalności”¹⁵. Zauważając rozbieżność w podejściu Naczelnego Sądu Administracyjnego i Sądu Najwyższego, wspomniany autor stawia jednak pytanie – w zasadzie zbieżne z istotą derywacyjnej koncepcji wykładni prawa w omawianym zakresie – o to, „czy wyłącznie językowe dyrektywy wykładni pozwalające ustalić jednoznaczną treść normy prawnej są granicą dla dokonywania wykładni ustaw w zgodzie z Konstytucją”¹⁶. Odpowiedź na to pytanie powinna być negatywna przez wzgląd na konieczność interpretacji prawa każdorazowo przez pryzmat całego otoczenia normatywnego i względy funkcjonalne, bowiem w przeciwnym wypadku stosowanie prawa staje się jedynie urzeczywistnieniem semantycznej treści konkretnych wyrażen zastosowanych przez prawodawcę w ich bezpośrednim (zawodnym) odbiorze, a tekst prawny wymaga, aby jego wykładnia mogła być weryfikowalna. Dzieje się tak na skutek tego, iż „w przypadku rozumienia tekstów prawnych niejednolitość intuicji semantycznych należących do ogólnej kompetencji językowej danego interpretatora ulega spotęgowaniu przez zróżnicowaną kompetencję prawniczą poszczególnych interpretatorów (...). Z tego względu poczucie intuicyjnej «oczywistości» znaczenia językowego w wielu przypadkach nie może stanowić jakiegokolwiek rękojmi jego intersubiektywnej poprawności czy wiarygodności”¹⁷.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹⁸ (dalej: Konstytucja RP) wprost przewiduje możliwość (będącą jednakowoż zarazem wymogiem) jej bezpośredniego stosowania. Konieczne jest uwzględnianie norm konstytucyjnych w procesie wykładni i stosowania prawa choćby – w najważniejszym tu wymiarze – przez współstosowanie przepisów rangi podkonstytucyjnej z tymi uplasowanymi najwyżej w systemowej hierarchii. Ze względu na to, iż „ustawa zawiera przepisy zrębowe, a Konstytucja przepisy uzupełniające”¹⁹ potrzeba ich współstosowania wynika między innymi z obowiązku wzięcia pod uwagę przez organ stosujący prawo

¹³ M. Zieliński, *Wykładnia prawa...*, *op. cit.*, s. 255-256.

¹⁴ Zob. P. Tuleja, *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2003, s. 331 i n.

¹⁵ *Ibidem*, s. 334.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ T. Pietrzykowski, *Intuicja prawnicza. W stronę zewnętrznej integracji teorii prawa*, Difin, Warszawa 2012, s. 260-261.

¹⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.).

¹⁹ P. Tuleja, *op. cit.*, s. 305. Zob. tam także odesłanie do M. Zieliński w zakresie tematyki przepisów zrębowych i uzupełniających.

całości kształtu obowiązującego prawa przy wydawaniu decyzji finalnej. Różnorodność charakteru norm wynikających z ustawy zasadniczej zawsze będzie miała wpływ na skalę (bezpośredniość lub pośredniość) ich wpływu na kształt finalnie wydedukowanej reguły postępowania. Z poszczególnych przepisów Konstytucji RP, jak i niekiedy z całości kształtu jej treści wynikają wartości, które składają się na aksjologię ustawy zasadniczej. W każdym wypadku, nawet gdy przepis prawny zawarty w Konstytucji RP nie może być podstawą wyznaczenia kompletnej (stosowalnej) normy prawnej, a niekiedy nawet utrudnione jest ażeby stanowił on uzupełniający element dla pewnego wyrażenia normokształtnego, to nie można wykluczyć jego ogólnie użytecznego charakteru. Przepisy ustawy zasadniczej w kwestii pozostawiania podstawą dla konkretnych wartości konstytucyjnych mają istotny funkcjonalny wymiar, bowiem „[r]ealizacja tych wartości w procesie stosowania prawa przekłada się na wykorzystanie dyrektyw celowościowych, dzięki którym przyjmujemy takie rozumienie poszczególnych zwrotów, które umożliwia realizację wartości”²⁰.

Przy dokonywaniu analizy wpływu przepisów rangi konstytucyjnej na proces wykładni przepisów prawa, konieczne jest wspomnienie o istniejącym w doktrynie podziale na wykładnię w zgodzie z konstytucją i wykładnię zorientowaną na konstytucję (tzw. wykładnię prokonstytucyjną)²¹. Istotnie, w niniejszej pracy zbiorczo odniesiono się do problemów związanych z tymi procesami interpretacyjnymi. Warto zauważyć, iż w praktyce częstokroć zdecydowanie utrudnione bywa wyznaczenie granic między wykładnią w zgodzie z konstytucją a wykładnią prokonstytucyjną²². Niemniej jednak, w woli ukazania wpływu tej systematyki na nakreślane w niniejszej pracy problemy, należy zaznaczyć, że w rezultacie przyjęcia wspomnianego podziału można wskazać pewne dwie swoistości. Druga ze wskazanych metod wykładni – wykładnia prokonstytucyjna – jako taka, która zmierzać ma do dopełnienia treści normatywnej (niekiedy podkreśla się jej wręcz korygujący charakter), zdaje się być bardziej użyteczna w fazie rekonstrukcyjnej, natomiast wykładnia w zgodzie z konstytucją, ze względu na swój dominujący klaryfikacyjny i dystynktywny charakter częściej znajdywać będzie zastosowanie w fazie percepcyjnej.

Ad extremum warto zauważyć, że na poziomie konstytucyjnym częstokroć mamy do czynienia z zasadami, które ze względu na swoją deklaratywną treść niełatwe są do włączenia w proces stosowania prawa. Jednakowoż, przyjmując definicję zasad M. Kordeli, iż „[z]asady prawa są to normy prawne, które nakazują (zakazują) realizowanie danych wartości”²³, należy uznać, że skoro zasada jest wyrazem pewnej wartości, to w ramach procesu interpretacji konieczne jest wzięcie ich każdorazowo pod uwagę w ramach choćby dyrektyw aksjologicznych w fazie klaryfikacji, bowiem ich wpływ modyfikacyjny może być rzeczywiście utrudniony. Warto w tym miejscu zaznaczyć także, że „zasady konstytucyjne są podstawową wskazówką dla określenia aksjologii konstytucji, tzn. wskazania systemu wartości wynikającego z całości kształtu postanowień konstytucji i determinującego jej szczegółowe unormowania”²⁴ – wobec czego w systemie istnieją także wartości, których podstawa może być rozczłonkowana lub kumulatywna.

---

²⁰ P. Tuleja..., *op. cit.*, s. 305.

²¹ P. Czarny, *Trybunał Konstytucyjny a wykładnia ustaw w zgodzie z konstytucją* [w:] S. Wronkowska (red.), *Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2005, s. 67-91.

²² Zob. *Ibidem*, s. 214.

²³ M. Kordela, *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Wydawnictwo Naukowe, UAM, Poznań 2012, s. 102.

²⁴ L. Garlicki, *Polskie prawa konstytucyjne. Zarys wykładu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 55.

Podsumowanie

Przyjęcie postawy formalno-pozytywistycznej, pozostawia niewielkie pole dla włączenia wartości w proces interpretacji i stosowania prawa. Ponadto, „[t]o że do preferowanych przez ustawodawcę wartości należy pewność prawa, może skłaniać do statycznej teorii wykładni i ograniczać odstępstwa od wykładni językowej do minimum”²⁵. Jak słusznie zauważa M. Kulik, zgoła odmiennie jest w przypadku derywacyjnej koncepcji wykładni, w której założeniach mieści się postulat wykorzystywania wszystkich typów dyrektyw, nawet gdy tekst w warstwie językowej jest jasny²⁶. W opinii autora niniejszej publikacji zarówno prokonstytucyjna wykładnia prawa, jak i wykładnia w zgodzie z konstytucją kongenialnie wpasowują się w proces wykładni prawa na gruncie koncepcji derywacyjnej, bowiem „[p]rzy tym założeniu interpretacja w oparciu o dyrektywy aksjologiczne następuje zawsze, a jej rolą jest nie tylko wyjaśnienie wątpliwości, lecz też modyfikowanie znaczenia normy”²⁷. Nie ulega wątpliwości, że Konstytucja RP stanowi na poziomie normatywnym aksjologiczny fundament systemu prawa, a w ramach statuowanej w art. 8 ust. 2 Konstytucji RP zasady bezpośredniego jej stosowania mieści się konieczność uwzględnienia jej treści w procesie wykładni zarówno pod kątem systemowym, jak i funkcjonalnym. Tym, co zdaje się pozostawiać największą wątpliwością w koncepcji derywacyjnej jest założenie, iż w sytuacji rozbieżności wyników proceduralnych reguł językowych i procedur pozajęzykowych, w przypadku gdy „stopień jest radykalny tj. znaczenie językowe wręcz burzy któreś z podstawowych założeń o prawodawcy, to należy przywrócić spójność tych założeń przez danie pierwszeństwa znaczeniu ustalonemu wedle procedur pozajęzykowych”²⁸. Zdaniem autora, uzasadnione – ze względu na istotę rozróżnienia funkcji prawodawczych i aktywności organów stosujących prawo – jest uwyrażnienie, iż w sytuacji jednoznaczności analizowanego zwrotu, nie wolno jego przekształcać za pomocą dyrektyw systemowych (w sensie uzgadniania z treścią norm hierarchicznie wyższych), bowiem działanie taki będzie prowadziło do sanowania błędu prawodawczego, który winien być usunięty z systemu przewidzianymi ku temu sposobami. Ustalenie treści norm prawnych całkowicie wbrew językowym regułom wykładni stwarza ryzyko arbitralności i prowadzi do działań *contra legem*. Jak zauważa P. Tuleja, „[s]twierdzenie, iż językowe reguły wykładni nie pozwalają na ustalenie treści normy prawnej będącej w zgodzie z przepisami Konstytucji, uniemożliwia posłużenie się omawianą techniką wykładniczą i może co najwyżej prowadzić do uznania niekonstytucyjności ustawy”²⁹. Niemniej jednak, dodać należy, iż owe ustalenie – w myśl koncepcji derywacyjnej – zawsze poprzedzać musi skorzystanie z dyrektyw funkcjonalnych (do których częściowo należy także omawiany w niniejszej pracy rodzaj wykładni), tak aby autorytatywne stwierdzenie systemowej (hierarchicznej) niezgodności samo w sobie nie było nazbyt pochopnym uchyleciem się od intelektualnego wysiłku przeprowadzenia procesu interpretacji.

²⁵ Tak M. Kulik za: J. Wyrembakiem w M. Kulik, *Aksjologia systemu jako dyrektywa wykładni prawa karnego materialnego i procesowego* [w:] L. Leszczyński, A. Szot (red.), *Wykładnia operatywna prawa – perspektywa teoretyczna i dogmatyczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017, s. 118.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Tak M. Kulik za: M. Zielińskim w *Ibidem*.

²⁸ M. Zieliński, *Wyznaczniki reguł wykładni prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1998, r. LX, z. 3–4, s. 17.

²⁹ P. Tuleja..., *op. cit.*, s. 305.

Bibliografia

- Bogucki O., *Model wykładni funkcjonalnej w derywacyjnej koncepcji wykładni prawa*, Polgres Multimedia, Szczecin 2016.
- Czarny P., *Trybunał Konstytucyjny a wykładnia ustaw w zgodzie z konstytucją* [w:] S. Wronkowska (red.), *Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2005.
- Dziedziak W., *O aksjologicznych podstawach procesów stosowania prawa z perspektywy prawa słusznego* [w:] W. Dziedziak, B. Liżewski (red.), *Zagadnienia stosowania prawa. Perspektywa teoretyczna i dogmatyczna*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015.
- Garlicki L., *Polskie prawa konstytucyjne. Zarys wykładu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Kordela M., *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2012.
- Kulik M., *Aksjologia systemu jako dyrektywa wykładni prawa karnego materialnego i procesowego* [w:] L. Leszczyński, A. Szot (red.), *Wykładnia operatywna prawa – perspektywa teoretyczna i dogmatyczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017.
- Pietrzykowski T., *Intuicja prawnicza. W stronę zewnętrznej integracji teorii prawa*, Difin, Warszawa 2012.
- Tuleja P., *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2003.
- Zabłocki S., *Wykładnia a pytania prawne* [w:] P. Winczorek (red.), *Teoria i praktyka wykładni prawa. (Materiały konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego odbytej w dniu 27 lutego 2004 r.)*, LIBER, Warszawa 2005.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Zieliński M., *Wyznaczniki reguł wykładni prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1998, r. LX, z. 3–4.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.).

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 1995 r., III ARN 22/95, OSNAP 1995, z. 24, p. 297.

Autor
Jacek Karakulski
Uniwersytet Jagielloński
w Krakowie
Wydział Prawa i Administracji
Katedra Prawa Konstytucyjnego